

Józef MOSZNY*

ZABYTKOWA KOPALNIA SREBRA W TARNOWSKICH GÓRACH JAKO OŚRODEK EDUKACJI REGIONALNEJ I KULTURALNEJ ORAZ GEOTURYSTYKI NA ZIEMI TARNOGÓRSKIEJ

Od XVIII wieku tarnogórska kopalnia przyciąga turystów. Najpierw były to koronowane głowy i wybitne osobistości polityki, kultury i literatury. W XX wieku pasjonaci ze Stowarzyszenia Miłośników Ziemi Tarnogórskiej udostępnili podziemia turystom. Dzięki temu prowadzona jest edukacja regionalna dzieci i młodzieży, stanowiących najliczniejszą grupę zwiedzających. Ale podziemna trasę turystyczną może zwiedzić każdy, również osoby starsze i niepełnosprawne. Na terenie kopalni nieprzerwanie prowadzona jest działalność artystyczna i kulturalna i naukowa – koncerty, inscenizacje, wystawy, sympozja i pikniki. Stowarzyszenie promuje swoje obiekty, współpracując z różnymi organizacjami turystycznymi. Konsekwencją tego jest obecność na prestiżowych listach zabytków. Szansą na dalsze rozszerzanie oferty turystycznej jest geoturystyka.

1. Reden tworzy modę na Tarnowskie Góry

Odkrycie dużych pokładów rud ołowiu i srebra spowodowało rozwój Tarnowic w latach dwudziestych XVI wieku, ściągając w te okolice górników ze Śląska, z Polski, Czech i Niemiec. Kolejnym etapem rozwoju górnictwa kruszcowego w Tarnowskich Górach było wydanie w 1528 roku ustawy górniczej zwanej Ordynkiem Gornym. Kilkusetletnia aktywna działalność człowieka, jego potrzeba i upór w wydobywaniu bogactw naturalnych zalegających w Ziemi Tarnogórskiej stworzyła niepowtarzalny zespół wartości, zarówno na powierzchni, jak i pod ziemią. Pozostawiła unikalny kompleks wyrobisk górniczych, obejmujący obszar około 190 ha. Ukształtowała oblicze naszego miasta i terenów do niego przylegających.

Uruchomienie maszyny parowej 19 stycznia 1788 roku w kopalni „Fryderyk” sprowadzonej z Anglii przez hrabiego Redena, stało się momentem od którego datować można

* Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Tarnogórskiej.

rozwój turystyki i edukacji w Tarnowskich Górach. Reden tak rozreklamował maszynę ogniową, że stała się ona celem wycieczek edukacyjnych wybitnych europejczyków: monarchów, książąt, ministrów, poetów itd. Wystarczy wymienić króla Prus i elektora Brandenburgii Fryderyka Wilhelma II Hohenzollerna, Johana Wolfganga Goethego, Johna Baidona, Ignacego Krasickiego, Józefa Wybickiego, imperatora Rosji Aleksandra I Romanowa, Juliana Ursyna Niemcewicza, Roberta Kocha.

2. Udostępnijmy podziemia turystom

Turysta zwiedzający miasto Tarnowskie Góry i jego okolice zorientuje się, że zabytki tego regionu nie mają nic wspólnego z dziełami sztuki. Tutaj zabytkami są wytwory codziennej pracy ludzkich rąk - wyrobiska górnicze, komory, sztolnie, szyby, narzędzia pracy. Zainteresowanie zabytkami górniczymi datuje się od początku XIX wieku, kiedy w tutejszej szkole górniczej zapoczątkowano gromadzenie okazów geologicznych i innych przedmiotów górniczych.

Rok 1934 można uważać za początek wprowadzania w życie koncepcji uczynienia z Tarnowskich Gór terenu turystycznego. Przyczyna zrodzenia się takiego projektu tkwi w trudnościach gospodarczych miasta. Tarnowskie Góry zawsze zaliczane do miast przemysłowych nagle po kryzysie gospodarczym stały się miastem urzędniczym i ośrodkiem rolniczym, bez specjalnych widoków na przyszłość.

Ówczesny magistrat z burmistrzem Antesem na czele widział w rozwoju turystyki możliwość ożywienia gospodarnego miasta. Zdawano sobie jednak sprawę, że przyciągnąć turystów mogą tylko naprawdę ciekawe i rzadkie gdzie indziej obiekty. I wówczas przypomniano sobie o dokonanych jeszcze w latach dwudziestych ponownym odkryciu miejscowych podziemi oraz o pomysle udostępnienia społeczeństwu opuszczonych, ale doskonale zachowanych chodników. Prawdopodobnie śladem tego pomysłu były zorganizowane przez poszczególne towarzystwa tarnogórskie wycieczki do szybu „Staszic”. Uczestniczyli w nich członkowie miejscowego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, Stowarzyszenia Śpiewu im. „Adama Mickiewicza”. Prasa starała się popularyzować wśród czytelników historię miasta i jego zabytków. Ukazywały się więc artykuły *Z dziejów naszego kościoła* lub *Na 140 lecie maszyny parowej na Śląsku* czy o *Historycznym domu w Tarnowskich Górach* a także nieco krótsze informacje podające np. daty powstania Winiarni Sedlaczek (1786) oraz kościoła św. Anny (1617). Właśnie te pierwsze prawie spontaniczne powroty do przeszłości Tarnowskich Gór uzmysłowiły grupie entuzjastów z burmistrzem na czele, że jest coś co może spowodować kolejne w historii zainteresowanie miastem.

Pierwsze kroki na odcinku popularyzacji walorów turystycznych regionu uczyniono już w październiku 1934 roku. Magistrat podjął wówczas uchwałę o otwarciu muzeum miejskiego i wydał odezwę w sprawie składania eksponatów. Nie była to jednak pierwsza uchwała w tej sprawie. W 1926 r. Wojewódzka Komisja Turystyczna w Katowicach zwróciła się do starosty tarnogórskiego z prośbą o nadesłanie danych do „Ilustrowanego Przewodnika po Województwie Śląskim”. W 1932 r. Komitet redakcyjny „Przewodnika

po Polsce” poprosił magistrat o nadesłanie opisu miasta do wydawnictwa francuskiego „Guide Blue”.

Dążenia burmistrza Antesa i grupy społeczników z Józefem Piernikarczykiem, inż. Feliksem Piestrakiem i Wincentym Zuberem na czele, ograniczały się do podjęcia wysiłku nad zorganizowaniem komitetu, który miał zająć się gromadzeniem zabytkowych narzędzi i sprzętu górniczego w celu urządzenia muzeum. Lokalna prasa brała żywy udział w tych przygotowaniach. Artykuły w niej zamieszczane dają pełny obraz pracy i napotykanych trudności. Z artykułu zamieszczonego w setnym numerze „Wiadomości Tarnogórskich” wynika, że w 1937 roku udało się w końcu pozyskać władze górnicze. Przedstawiony im projekt zakładał urządzenie i uruchomienie kopalni pokazowej dla wycieczek turystycznych. „...Na wymienionych terenach znajduje się kilka olbrzymich grot i wyrobisk po dawnych kopalniach kruszcu. Prócz tego znajdują się tam wspaniałe sztolnie kopalniane, utrzymane w stosunkowo dobrym stanie, w których będzie można uruchomić przewóz łódkami dla turystów. Projektuje się ponadto tworzenie w podziemiach kilku komór, w których będą demonstrowane roboty górnicze od najdawniejszych czasów...”. Właśnie w tym celu przedstawiciele miasta łącznie ze Związkiem Propagandy Turystyki podjęli starania o nadanie górnicze dla terenów przyszłej kopalni.

Niestety wszelkie prace i starania na odcinku popularyzacji walorów turystycznych miasta i regionu przerwał wybuch drugiej wojny światowej w 1939 roku. Nie zdołano zrealizować najważniejszych planów z wielkiej koncepcji, nie uruchomiono dla zwiedzających kopalni pokazowej ani też nie otwarto muzeum. Część zgromadzonych zbiorów zaginęła w czasie zawieruchy wojennej.

Celem pasjonatów, którzy podjęli się adaptacji kopalni srebra dla celów turystycznych była próba przybliżenia kulturowego dziedzictwa Ziemi Tarnogórskiej nie tylko jej mieszkańcom, lecz również wszystkim osobom niezorientowanym w temacie, patrzącym na Śląsk z dystansu, często przez pryzmat istniejących stereotypów. Budowniczo wie kopalni muzealnej mieli także na celu – w aspekcie jej przyszłościowego potencjału turystycznego – włączenie do ogólnopolskiego skarbca kulturowego górnośląskich tradycji górniczych i odrębności kulturowych.

Kopalnia w okresie swego istnienia kilka razy zmieniała swoją nazwę. Początkowo, jeszcze w okresie przedwojennym miało to być podziemne muzeum o nazwie Kopalnia Pokazowa, a w lipcu 1938 r. Magistrat Wolnego Miasta Górniczego Tarnowskie Góry podpisał umowę z ówczesnym Ministrem Przemysłu i Handlu w sprawie wydzierżawienia na okres 25 lat pola górniczego o powierzchni 208 ha pod budowę kopalni pokazowej w rejonie szybu „Anioł” o nazwie „Król Bolesław Śmiały”. Od momentu uruchomienia zakładu górniczego dla celów turystycznych, a więc od września 1976 r. nosiła nazwę Kopalnia Zabytkowa, zaś od stycznia 1990 r. zmieniono nazwę na Kopalnia Zabytkowa – Muzeum. W celu zaakcentowania bogatego okruszcowania zasobów naturalnych zalegających w Ziemi Tarnogórskiej nadano kopalni z okazji 25-lecia jej istnienia nazwę Kopalnia Zabytkowa Rud Srebronośnych. Dzisiaj nosi nazwę Zabytkowa Kopalnia Srebra.

3. Edukacja regionalna dzieci i młodzieży

Najliczniejszą grupę zwiedzających podziemną trasę turystyczną, bo około 65% ogółu, stanowi dzieci i młodzież, ponieważ Zabytkowa Kopalnia Srebra – obok „Wieliczki” – jest wizytówką polskiej turystyki poprzemysłowej. Taka ranga zabytku stwarza duże możliwości wielofunkcyjnego wykorzystania zabytku dawnej techniki górniczej – perły dziedzictwa kulturowego regionu śląskiego.

Jedną z takich funkcji, obok ruchu turystycznego, jest edukacja regionalna. Zabytkowa Kopalnia Srebra jest odpowiednią placówką do kształcenia i wychowywania regionalnego poza szkołą, poza systemem klasowo-szkolnym, ponieważ nie ma w jej najbliższym otoczeniu miejsca, które nie byłoby tego typu świadkiem przeszłości. Punktem wyjścia do realizacji programu prowadzenia zajęć warsztatowych o tematyce regionalnej na terenie Zabytkowej Kopalni Srebra było uczestnictwo w czerwcu 1994 r. dwóch członków Stowarzyszenia Miłośników Ziemi Tarnogórskiej (Józef Moszny i Andrzej Szewerda) w drugiej edycji Akademii Małych Ojczyzn, która odbyła się w Piasecznie koło Warszawy. Podjęta na tej konferencji rezolucja, była przesłaniem dla wszystkich regionalistów: „Podstawą programu edukacji regionalnej – tradycja dla przeszłości – jest zauważanie własnej małej ojczyzny, uświadamianie sobie jej istnienia, wyodrębnienie z otoczenia i określenia, czym się różni od innych i jak jest obecnie. Trzeba spojrzeć na swoją małą ojczyznę oczyma pełnoprawnego, świadomego jej wartości mieszkańca regionu i zatroskanego gospodarza. Ogarnąć ją trzeba nie tylko myślą, ale również sercem, traktując ją z szacunkiem, sympatią i miłością. Pełniejsze poznanie własnej, odrębnej kultury, dziedzictwa historycznego, tożsamości kulturowej sprzyja rozwojowi świadomości lokalnej społeczności, a zwłaszcza młodego pokolenia”.

Kolejnym krokiem prowadzącym do zorganizowania cyklu spotkań z młodzieżą na terenie Zabytkowej Kopalni Srebra był apel Stowarzyszenia do tarnogórskiego środowiska nauczycielskiego o włączenie się do inicjatywy propagowania wśród młodzieży poczucia więzi z przeszłością naszego miasta i regionu śląskiego. Dzięki akceptacji tego programu przez nauczycieli regionalistów, 8 maja 1997 roku odbyło się pierwsze spotkanie w Zabytkowej Kopalni Srebra z uczniami Szkoły Podstawowej nr 12 w Tarnowskich Górach. Cykl spotkań z młodzieżą i dziećmi tarnogórskich szkół zakończył się 5 maja 1998 r. Ostatnią z goszczonych szkół była Szkoła Podstawowa nr 6 w Tarnowskich Górach. Tematem przewodnim wszystkich spotkań było hasło „Dziedzictwo kulturowe w regionie” i obejmowało m.in. takie zagadnienia, jak: historia górnictwa tarnogórskiego i miasta, węzłowe elementy współcześnie kultywowanych tradycji górniczych, zwyczaje i obyczaje środowiska gwareckiego oraz małe ojczyzny – tradycja dla przeszłości.

Wszystkie spotkania z uwagi na ich charakter, kształcenia i wychowania regionalnego, prowadzone były w gwarze śląskiej. Dla ożywienia i urozmaicenia, śpiewano śląskie pieśniczki i „łosprawiano witze”, ponieważ dowcip na Śląsku zawsze zajmował poczesne miejsce. Nieodzownym punktem programu było zwiedzanie muzeum, w którym przygotowano stałą ekspozycję eksponatów związanych z historią górnictwa tarnogórskiego, a następnie zjazd do wyrobisk górniczych, autentycznych miejsc pracy gwarków. Tam

czekał na młodzież legendarny władca i wielki duch podziemnego świata – skarbnik. W tej tajemniczej atmosferze nawiązano do innych śląskich demonów, ponieważ do dzisiaj zachowały się w pamięci mieszkańców Śląska istoty takie jak: południca, meluzyna, skrząta, beboki, podciepy, zmory, strzygi, czarownice, diabły i utopce.

Nierzadko tym spotkaniom przysłuchiwały się grupy młodzieży spoza Śląska, zwiedzające w tym samym czasie Zabytkową Kopalnię Srebra. Taka przypadkowa forma prezentowania wiedzy o naszym regionie przyniosła korzystne efekty. Przyjeżdżające do Zabytkowej Kopalni Srebra wycieczki z innych województw – zwłaszcza z sąsiedniej Małopolski (Krakowa), odkrywają dzięki temu Śląsk autentyczny i wyjątkowy. Nierzadko proszą, czasem nawet żądają przewodnika „który potrafiłby mówić po śląsku”. Przewodnicy po Zabytkowej Kopalni Srebra od początku jej istnienia byli nauczycielami regionalistami, przekazując ponad dwumilionowej rzeszy turystów historię tarnogórskiego górnictwa.

4. Kopalnia bez barier

W ciągu trzydziestopięciolecia działalności Zabytkowej Kopalni Srebra dokonywał się sukcesywnie proces przekształceń związany z utrzymaniem obiektu jako zakładu górniczego, zapewnieniem maksymalnego bezpieczeństwa zwiedzającym oraz reorganizacją ruchu turystycznego w aspekcie jego niestabilności sezonowej. Głównym celem tych zmian było stworzenie warunków, które umożliwiałyby udostępnianie wyrobisk górniczych – niemych świadków wielowiekowego zmagania się tarnogórskich gwarków z podziemnymi żywiołami przyrody – jak najszerszej rzeszy społeczeństwa niezależnie od wieku i sprawności fizycznej.

Wyjątkowym wydarzeniem było udostępnienie podziemnej trasy turystycznej osobom o ograniczonej sprawności ruchowej. Przedsięwzięcie to poprzedzone było szeregiem robót górniczych, ciesielskich i mechanicznych w celu zlikwidowania wszystkich barier i docenione zostało przez Wydział Kultury Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach w postaci przyznania obiektowi II nagrody w konkursie „Wydarzenia Muzealnego roku 1996”.

Od momentu adaptacji wyrobisk dla osób niepełnosprawnych kopalnię zwiedziło 7,5 tys. osób niepełnosprawnych, w tym spora część na wózkach inwalidzkich oraz ponad 43 tys. emerytów. Wśród tych ostatnich było wielu emerytowanych górników, często spoza rodzinnego Śląska, którym Zabytkowa Kopalnia Srebra kojarzyła się z „grubom”, na której kiedyś pracowali. To żywe kultywowanie wspomnień na terenie Zabytkowej Kopalni Srebra nawiązujących do górniczych tradycji, do specyficznych warunków pracy podziemnej, do licznych zagrożeń i niedogodności z nimi związanych, wyrażanych nieraz z wielkim entuzjazmem i humorem przez zwiedzających, stanowi autentyczny element edukacji regionalnej, ponieważ niejednokrotnie refleksjom tym przysłuchiwały się z zainteresowaniem grupy młodzieży.

5. Uniwersytet Trzeciego Wieku

Odrębną grupę osób w podeszłym wieku, przyjeżdżających do Zabytkowej Kopalni Srebra, stanowią intelektualne gremia zintegrowane w Uniwersytetach Trzeciego Wieku, skupiających przy wyższych uczelniach emerytowanych nauczycieli akademickich, których fascynuje nie tylko odkrywanie śladów przemysłowej przeszłości. Potrafią oni zauważyć i ocenić od strony kulturowej wysoki kunszt górniczego zawodu, a od strony przyrodniczej odczytać piękno zjawisk geomorfologicznych. Potwierdził to jeden z wpisów do kroniki kopalnianej dokonany przez zwiedzających podziemne wyrobiska Zabytkowej Kopalni Srebra członków Uniwersytetu Trzeciego Wieku przy Politechnice Łódzkiej: „Tak długo, jak tylko do Twego serca ma dostęp poczucie piękna, radości i odwagi, wielkości i potęgi płynące z głębi ziemi i od drugiego człowieka, tak długo jesteś młody”. Taki odbiór regionalnej kultury techniki przenoszony jest poza granice regionu do środowisk uniwersyteckich Łodzi, Warszawy, Poznania, Wrocławia i stanowi specyficzną formę współpracy w dziedzinie propagowania szacunku do dziedzictwa techniki.

6. Działalność artystyczna i kulturalna i naukowa

Wielofunkcyjność kopalni nie ogranicza się wyłącznie do turystyki i edukacji regionalnej, aczkolwiek są to założenia priorytetowe. W obiektach znajdujących się na powierzchni i wyrobiskach górniczych organizowane są spotkania i imprezy o charakterze naukowo-kulturalnym i artystyczno-regionalnym. Są to konferencje i sympozja naukowe – krajowe i zagraniczne, narady przedsiębiorstw, spektakle teatralne, jubileusze, pikniki, występy chórów, zespołów artystycznych i regionalnych oraz konkursy i wystawy. Nie sposób wymienić wszystkich spotkań i imprez.

Już w roku 1978 takich spotkań było 10, a najważniejsze z nich to: Plenarne Posiedzenie Zarządu Oddziału Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Górnictwa (SITG) Rud Cynku, Zjazd Związku Literatów Polskich Oddział w Katowicach oraz wystawa obrazów o tematyce górniczej zorganizowana przez zespół artystów nieprofesjonalnych. W kolejnych latach najważniejszymi spotkaniami były: konferencja kierowników zakładów energetycznych Polski Południowej (1983), wyjazdowe posiedzenie Ministerstwa Kultury (1984), sesja wyjazdowa Krajowej Rady Kultury (1985), posiedzenie Komisji Kultury Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach (1986), prelekcja na temat historii górnictwa i Kopalni Zabytkowej dla Studentów Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie (1987), międzynarodowa konferencja naukowa z okazji 200 rocznicy pobytu J.W. Goethego w Tarnowskich Górach (1990), wystawa fotografii Brygidy Melcer-Kwiecińskiej p.t. „Ziemia Gwarków” (1992), narada Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Mechaników Oddział w Katowicach oraz wystawa malarstwa prof. Wenera Lubosa (1993), wystawa fotografii B. Melcer-Kwiecińskiej i malarstwa prof. Wenera Lubosa (1995), konferencja Rady Krajowej Regionalnych Towarzystw Kultury – XIII Spotkanie Regionalne p.t. „Młódzież a regionalizm”, wystawy pt. „Międzynarodowe Malarstwo Dziecięce” oraz „Od kruszcu do metalu” z okazji XX-lecia Kopalni Zabytkowej, posiedzenie członków Komisji Ochrony Środowiska i Utylizacji Polskiej Akademii Nauk, sesja wyjazdowa Sej-

mowej Komisji Kultury i Środków Masowego Przekazu i posiedzenie Rady Nadzorczej Rudzkiej Spółki Węglowej (1996), Zjazd Delegatów Miejskich i Gminnych Spółek Wodnych i Melioracyjnych oraz II Ogólnopolskie Forum Podziemnych Tras Turystycznych Polski (1997), sympozjum na temat bezpieczeństwa w górnictwie zorganizowane przez Prezesa Wyższego Urzędu Górniczego z udziałem przedstawicieli Urzędu Górniczego do Badań Urządzeń Energomechanicznych, Okręgowego Urzędu Górniczego w Bytomiu i Przedsiębiorstwa Kontrolno-Pomiarowego OSP – Carbo w Bytomiu (1998), Sympozjum Naukowo-Techniczne Stowarzyszenia Elektryków Polskich oddział w Gliwicach (1999).

W roku 2000 w wyrobiskach podziemnych odbyło się przedstawienie teatralne fragmentów „Dziadów” Adama Mickiewicza, w wykonaniu aktorów Teatru Nowego z Zabrza. W bladym świetle świeczek, rozłożonych w chodnikach na długości 150 metrów, wynurzyły się ostre krawędzie skał. Migocące płomyki rozświetliły wąskie korytarze. Woń topiącego się wosku mieszała się ze słodkim zapachem kadzidła. „Ciemno wszędzie, głucho wszędzie”. Korowód żałobny od podszybia szybu „Anioł” prowadził Guślarz, tuż za nim podążał chór wieśniaczek, który nucił pieśń żałobną. Za nim w żałobnym korowodzie kroczyła publiczność. Szli gęsiego, obok „Komory srebrnej” do „Komory zawałowej”, największej w kopalni. Tam odbył się finał spektaklu. Z mrocznych zakamarków wynurzały się kolejne duchy dramatu.

6 stycznia 2000 roku odbyła się w podziemnych wyrobiskach licytacja złotego serduszka w ramach 9 Finału Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy. Po raz pierwszy orkiestra zagrała w „Komorze zawałowej”. Serduszko wylicytowała za 15 tys. zł tarnogórska firma „Bowim”. Licytację poprzedził koncert tria akordeonistów „Ars harmonika” z Częstochowy. W lutym 2000 roku odbyło się dziennikarskie sympozjum z udziałem licealistów niemieckich zaproszonych na Śląsk przez partnerskie X Liceum Ogólnokształcące w Katowicach. Sympozjum zorganizowały trzy ponadregionalne gazety: „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, „Rzeczpospolita” i czeska „Mladá fronta Dnes”. Program zakładał partnerskie kontakty młodzieży polskiej, niemieckiej i czeskiej, a hasłem przewodnim było „Młodzież i środowisko – współpraca poprzez granice”. Licealiści zobowiązani byli do pisania artykułów w ramach dziennikarskich poszukiwań. Efekty tych prac publikowane były na łamach wymienionych gazet. Niemiecka klasa partnerska z Görlitz wybrała temat: „Dawniejsze górnictwo srebra w Tarnowskich Górach, konsekwencje dla środowiska i teraźniejsze znaczenie.” Pobyt w Zabytkowej Kopalni Srebra obejmował wykład na temat historii tarnogórskiego górnictwa, zwiedzanie podziemnych i odkrywkowych wyrobisk górniczych. We wrześniu, w sali kinowej odbyła się I Oświatowa Konferencja pod hasłem „O polską szkołę w III tysiącleciu”. Organizatorami byli: Fundacja Servire Veritati, Instytut Edukacji Narodowej w Lublinie oraz księgarnia katolicka Signum.

19 października 2002 w niecodziennej scenerii jednego z wyrobisk komorowych, odbyło się uroczyste przyrzeczenie harcerskie. Pomysłodawcą była drużynowa II Drużyny Harcerskiej w Tarnowskich Górach. Obecni byli rodzice „młodzika” mającego złożyć przyrzeczenie, goście zwiedzający kopalnię, a wśród nich rodacy z Australii. W tym samym dniu w kopalni swój 10-letni jubileusz obchodził tarnogórski chór im. Stanisława Moniuszki. Uroczystości związane z tym jubileuszem rozpoczęły się Mszą Św. odpra-

wioną w kopule nadszybia szybu „Anioł” przez ks. Rajmunda Broła, założyciela tego chóru przy kościele pod wezwaniem Królowej Pokoju.

W roku 2003 odbyła się narada Głównej Komisji Muzealnictwa i Tradycji Górniczych, działającej przy Zarządzie Głównym Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Górnictwa w Katowicach, zaś w maju 2004 odprawiona została w „Komorze zawałowej” Msza Św. koncelebrowana przez biskupa pomocniczego Diecezji Opolskiej z okazji 31 rocznicy święceń kapłańskich. Obecnych było 28 neoprezbiterów z roku 1973. Inspiratorem tego spotkania był proboszcz z parafii św. Józefa w Bytomiu.

Na przełomie kwietnia i maja 2005 Klub Motorowy Górników i Energetyków z Bytomia zorganizował na terenie Skansenu Maszyn Parowych pięciodniowy Zlot Caravaningowy „Śląsk – 2005 majówka na grubie”. W zlocie uczestniczyło 87 wozów campingowych, w których przez 5 dni mieszkali 362 osoby. W ramach imprez i sprawnościowych konkurencji prawie wszyscy zwiedzili podziemne wyrobiska Zabytkowej Kopalni Srebra, a część z nich przepłynęła również Sztolnię Czarnego Pstrąga. W zlocie uczestniczyły kluby motorowe z Warszawy, Łodzi, Poznania, Kielc, Wrocławia, Skarżyska Kamiennej, Kędzierzyna Koźła, Częstochowy, Jastrzębia Zdroju, Bytomia i Tarnowskich Gór. 26 listopada, w ramach Europejskiego Mityngu Literackiego zorganizowanego przez Tarnogórskie Centrum Kultury, odbył się w „Komorze srebrnej” i „Zawałowej” spektakl poetycki pt. „Srebrne myśli”. 3 grudnia we wszystkich wyrobiskach trasy turystycznej kopalni odbyła się impreza pt. „Podróż do wnętrza ziemi Zabytkowej Kopalni Srebra w Tarnowskich Górach”. Organizatorem była firma „Eventeam - integracja w biznesie”, a program obejmował różnorodne konkurencje sprawnościowe w uciążliwych warunkach kopalnianych.

7. Konferencje i sympozja

Szczególne miejsce w działalności Zabytkowej Kopalni Srebra – poza ruchem turystycznym i wymienionymi do tej pory spotkaniami i imprezami – zajmują cykliczne konferencje i sympozja. Do nich należą:

1. Konferencje ekologiczne (organizowane od maja 1996 r.), które z inicjatywy prof. dr hab. Jana Marciniaka organizowane są przez Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Tarnogórskiej, Urząd Miejski w Tarnowskich Górach i Starostwo Powiatowe.

2. Sympozja Tarnogórskie (organizowane od października 2000 r.), których inicjatorem i organizatorem jest pan Stanisław Kowolik, poseł na Sejm RP II kadencji, prezes księgarni katolickiej Signum i przewodniczący Rady Miasta. Sympozja zajmują się problematyką zastosowania zasad katolickiej nauki społecznej w zmieniającej się rzeczywistości życia społeczno-gospodarczego naszego kraju.

Na uwagę zasługują również cykliczne pikniki organizowane przez Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Tarnogórskiej na terenie Skansenu Maszyn Parowych od roku 1991. Imprezy te, o charakterze regionalno-artystycznym, organizowane są pod różnymi hasłami, jak np.: „Piknik gwarecki”, „Piknik śpiewający”, „Piknik pod grubą”, „Piknik – duch skarbnika”, „Industriada”.

W ciągu XXXV-lecia swego istnienia Zabytkowa Kopalnia Srebra nie znalazła się - niestety – do tej pory na Liście Światowego Dziedzictwa Przemysłowego TICCIH (The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage). Jednak uporczywe starania Stowarzyszenia Miłośników Ziemi Tarnogórskiej doprowadziły do wpisania Zabytkowej Kopalni Srebra oraz Sztolni Czarnego Pstrąga na Krajową Listę Pomników Historii. 18 kwietnia 2004 r. Stowarzyszenie otrzymało oficjalny dokument – Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 kwietnia 2004 r. w sprawie uznania za pomnik historii Kopalni Zabytkowej Rud Srebronośnych i Sztolni Czarnego Pstrąga w Tarnowskich Górach. Kolejnym krokiem jest zakwalifikowanie się na Krajową Listę Zabytków, którą przygotowuje zespół naukowców.

Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Tarnogórskiej ubiega się również o wpisanie zabytków związanych z wydobyciem kruszców srebronośnych w Tarnowskich Górach na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego ICOMOS-UNESCO.

8. Promocja kopalni i sztolni

Na całym świecie gwałtownie rośnie zapotrzebowanie na tzw. turystykę podziemną. Rodzi się specyficzna moda na zwiedzanie tajemniczych, bądź „sentymentalnych” podziemi, które zaczynają przyciągać ludzką wyobraźnię swoją tajemniczością, osobliwością, historią, bądź osobistymi wspomnieniami (przykład górników emerytów). Uznanie obiektów techniki za pomniki historii stało się impulsem do wyodrębnienia się z ogólnej turystyki tzw. turystyki industrialnej, która od kilku lat ogarnęła Europę i przeżywa dynamiczny rozkwit.

Śląsk jest regionem Europy o ogromnym zasobie dziedzictwa przemysłowego i zróżnicowanym charakterze. W oparciu o te walory Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego podjął inicjatywę promowania Śląska za granicą. Bazuje ona na ofercie turystycznej, w której zabytki kultury przemysłowej szeroko rozumianej, wraz z trasami podziemnymi, stanowią podstawowy element przyciągający grupy turystów zagranicznych. Do promowania obiektów poprzemysłowych i turystyki poprzemysłowej włączyły się również śląskie samorządy lokalne i naukowe. Przewodzą w tym: Urząd Miejski w Zabrzu i Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa w Katowicach, które wspólnie zorganizowały w latach 2004 i 2005 dwie międzynarodowe konferencje. Tematem przewodnim było „Bogactwo dziedzictwa przemysłowego jako wyzwanie i atrakcyjny produkt dla turystyki i rekreacji”.

Z inicjatywy Wydziału Promocji Regionu, Turystyki i Sportu Urzędu Marszałkowskiego opracowano program rewitalizacji zabytków techniki i utworzenia w 2006 r. „Szlaku Zabytków Techniki” w Województwie Śląskim. W 2010 r. Zabytkowej Kopalni Srebra w Tarnowskich Górach przyznano certyfikat za osiągnięcie wysokiego miejsca w plebiscycie : „Perła w koronie województwa śląskiego”.

W celu promowania obiektów turystycznych w naszym powiecie 14 firm i instytucji założyło organizację pod nazwą Tarnogórska Grupa Inicjatywna (TGI). Wśród członków tej organizacji znajduje się również Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Tarnogórskiej.

Jedno z pierwszych spotkań TGI odbyło się w Zabytkowej Kopalni Srebra. Stowarzyszenie promuje swoje obiekty, współpracując również Polską Organizacją Turystyczną, która partycypowała w opracowaniu albumu „Pomniki historii”.

9. Geoturystyka

Obecnie światowe tendencje wykazują, iż dominującymi formami turystyki są te, które umożliwiają turyście kontakt z naturą w aspekcie krajobrazowym i geologicznym. Tajemnice podziemnej natury odsłaniają wyrobiska Zabytkowej Kopalni Srebra, które przez 35 lat fascynowały 2350 tys. turystów. Wydrążone w dolomitach kruszconosnych odsłoniły ich strukturę: szczeliny, nachylenia, zaburzenia tektoniczne, zjawiska krasowe, nacieki wapienne, resztki naturalnego zalegania srebronośnej galeny, fascynującą kolorystykę skał. Ponadto, specyficzny mikroklimat, zawartość mikroelementów w powietrzu – jonów wapnia i magnezu oraz niewielkie stężenia krótkożyciowych produktów rozpadu radonu, mogą być atrakcyjne dla specjalistycznych grup turystów.

Chcąc wykorzystać te specyficzne walory geologiczne i klimatyczne nawiązano współpracę z wyższymi uczelniami, a zwłaszcza z Wydziałem Górnictwa i Geologii Politechniki Śląskiej w Gliwicach i Śląskim Uniwersytetem Medycznym w Katowicach. Kontakty z tymi uczelniami zmierzają do zrealizowania programu zwiększenia wielofunkcyjności Zabytkowej Kopalni Srebra poprzez:

- wprowadzenie nowej formy turystyki podziemnej, tzw. geoturystyki; taką specjalizację wprowadzono przed 9 laty na Wydziale Górnictwa i Geologii Politechniki Śląskiej, a studenci tej specjalności odbywają każdego roku praktyki studenckie w Zabytkowej Kopalni Srebra;

- uruchomienie w wyrobiskach kopalni speleoterapii, wykorzystując zawartości radonu w powietrzu kopalnianym dla celów leczniczo-profilaktycznych i inhalacyjnych; pomysł taki zainspirowany był przykładem leczenia prowadzonego w zabytkowej kopalni rud uranu i żelaza w Kowarach na Dolnym Śląsku.

Literatura

1. *Z dziejów PTTK w Tarnowskich Górach (1951–2011). Jubileusz 60-lecia*, oprac. Wiesław Kucia, Tarnowskie Góry 2011.
2. Roczne sprawozdania z działalności Zabytkowej Kopalni Srebra w Tarnowskich Górach w latach 1996–2010.
3. Kronika Zabytkowej Kopalni Srebra w Tarnowskich Górach od 1996 r. do 2010 r.
4. Zbiory archiwalne autora.
5. MOSZNY J., *Kopalnia Zabytkowa jako ośrodek edukacji regionalnej i kulturalnej oraz geoturystyki na ziemi tarnogórskiej*, Materiały z Konferencji Popularno-Naukowej: XXX rocznica działalności Kopalni Zabytkowej Rud Srebronośnych w Tarnowskich Górach 1976–2006, pod red. St. Wyciszczaka, Tarnowskie Góry 2007.

THE HISTORIC SILVER MINE IN TARNOWSKIE GÓRY AS A CENTER OF REGIONAL AND CULTURAL EDUCATION AND GEOTOURISM ON TARNOWSKIE GÓRY REGION

Since the eighteenth century tarnogorska mine attracts tourists. At first they were crowned heads and prominent personalities of politics, culture and literature. In the 20th century, enthusiasts from Society of Friends of Tarnowskie Góry region make available to tourists underground. Thanks conducted regional education of children and youth people who constitute the largest group of visitors. But the underground tourist route can visit each including the elderly and disabled. At the mine is conducted continuously art work, cultural and scientific: concerts, productions, exhibitions, symposiums and picnics.

The Association promotes its objects in collaboration with various tourist organizations. The consequence of this is the presence of prestigious lists of monuments. Opportunity to further extend the tourist offer is geotourism.